

Arkæologisk Forum

Nr.36
2017

Gæsteskrivent

Helle Schmidt	3
Det er vores historie – det er spændende!	

Historien om Danmark – en kommentar

Andres S. Dobat	5
Vikinger mellem Slægts- og skæbnefællesskab DR's Historien om Danmark og danskernes forhold til vikingetiden	
John H. Lind	11
Populismens triumf – Vikingerne en nationalromantisk fiktion!	
Julie de Vos*	16
Fravær og undertrykkelse Den Spanske Borgerkrigs arkæologi	
Pernille Kruse og Lilian Matthes*	24
Samlende pladser Social organisation og kommunikation i bronzealderen	
Vivi Lena Andersen	32
Forskning til salg? Erfaringer med en erhvervs-ph.d.	
Bo Jensen	38
Skriv bedre om teori, tænk bedre med teori	

*Fagfællebedømt artikel

Skriv bedre om teori, tænk bedre med teori

Alle studerende bliver tvunget til at skrive om teori. Alle arkæologer kommer til at læse teori. De fleste færdiguddannede burde arbejde mere med teori, og næsten alle, der skriver om teori, burde gøre det bedre.

Mange arkæologer har svært ved teori. Jeg har kæmpet med emnet i nogle år, og jeg har nogle erfaringer, der kan lette vejen for andre.

Ikke alle teoritekster er lige gode

Jeg talte for nyligt med en underviser på historie, der beklagede, at så mange af hans studerende brugte så meget sideplads på at skrive uoriginale referater af Bruno Latours teorier. Disse tekstafsnit viste, at de studerende havde sat sig ind i Latours tanker, men de bidrog ikke noget nyt til den historiske forskning, eller til ny forståelse af Latour. Problemet er genkendeligt, og hverken begrænset til historie, til studerende, eller til Latour. Tidligere generationer har refereret Foucault, Marx, Hegel og Aristoteles på samme uoriginale måde.

Endnu værre er det selvfølgelig at referere forkert: lad mig nævne Michael Shanks nye interesse i Donna Haraway, eller rettere, i Shanks egen, fiktive version af Donna Haraway. Den teori, Shanks tilskriver Haraway, er ikke den, hun selv beskriver i sine egne arbejder. Shanks har de sidste år hyldet Haraways cyborgbegreb (fx. Shanks & Webmore 2013: 104). Han har desværre ikke opdaget, at andre arkæologer har diskuteret dette begreb siden Haraway introducerede det i 1984, eller at hun selv i 2000 erklærede det for forældet. Han har næppe heller erkendt, at han bruger Haraways begreb helt anderledes, end hun brugte det. Haraways oprindelige "Cyborg manifesto" er et angreb på den utopisk-puritansk-nostalgiske feminisme, der i 1980-erne nægtede at sætte sig ind i naturvidenskaben, fordi al teknologi var formet af mænd og patriarkalske behov (Haraway 1984). Manifestets centrale pointe var, at alle teknologier har en konkret, politisk historie, og at også feminister kan lære noget af fx cyberrottens case-historie. Når Shanks påstår, at et menneske med et landkort er det samme som en cyborg, ignorerer han ganske Haraways omhyggelige udredning af, hvordan og hvorfor rotter fik indopereret hormonpumper, for

at overleve i et miljø uden tyngdekraft, med det mål at give USA et forspring i rumkapløbet. Shanks er altså en stor fan af Harawyas teori, så længe han selv kan bestemme, hvad denne handler om.

Det var ikke det, vi ville med teori. Når jeg anbefaler kolleger at læse teori, er det ikke for at se original arkæologi erstattet af uoriginale referater af bøger, jeg allerede har læst. Det er heller ikke for at se dem give prominente teoretikere skylden for deres egne tågede idéer. Teori kan bidrage andet og mere end det. Som Alison Whyllie fremhæver, er arkæologiens konklusioner altid underdeterminerede: samme faktiske observationer kan forklares på flere måder, og selve vores definition af relevante data afhænger af vores teoretiske standpunkter (Wyllie 2002, 89). Dette er meget tydeligere i videnskaber som antropologi, hvor der sker så meget forskelligt i en hver feltsituation, at observatøren nødvendigvis må vælge, hvilke data, hun vil indsamle. For arkæologien er situationen lidt anderledes. Vi gør langt færre observationer i felten end antropologerne, og lægger en større indsats i at registrere alt, hvad vi kan. For os foregår dataudvælgelsen især, når vi forsøger at sammenfatte resultater og når vi også sammenfatter på andres dataindsamling. Ikke alle observationer er relevante for alle tolkninger, og vi udvælger i høj grad relevante data ud fra, hvad vi – rent teoretisk – mener kunne være relevant. Derfor hjælper forfatteren læseren meget, ved at tydeliggøre tekstens teoretiske ramme fra starten.

Min centrale påstand i denne tekst er, at vi kan skrive teori bedre, men at dette kræver, at vi tænker over hvad vores teoriafsnit skal levere i den konkrete tekst. Nogle tekster kræver mere teori end andre.

Kan vi skrive godt uden teori?

Mange arkæologiske værker er rene materialepræsentationer, fra udgravningsrapporter til monografi-

serier. Mange af disse tekster bidrager til faget helt uden teori. Vi kan indlysende skrive *noget* arkæologi godt uden teori. Det betyder ikke, at vi kan skrive *alt* arkæologi uden teori. Hvis arkæologi skal være andet og mere end ren registrering, hvis vi vil hæve os over beskrivelser af den enkelte udgravning, så må vi forholde os til andre, mere teorikrævende emner, som fortidens samfund, fundenes betydning og arkæologiens rolle i dag.

Det er en almindelig påstand i tekster om arkæologisk teori, at alle arkæologer reelt har et teoretisk standpunkt: det er et standpunkt, at acceptere Ian Hodders tilgang og et standpunkt at afvise den, et standpunkt at finde kønsforskning relevant og et standpunkt at finde den irrelevant. Påstanden er en forsimpning, for selvom alle arkæologer forholder sig til teori, er ikke alle arkæologer lige konsekvente, end sige lige afklarede omkring deres egne standpunkter. Lad mig illustrere med to ekstreme eksempler:

Gunnar Nilsén forslår i en lille artikel om gravmateriale fra vikingetidens Birka, at eliten i vikingetiden brugte nationalisme som ideologi for at skabe en falsk bevidsthed og usynliggøre de reelle interessekonflikter mellem de udbytende og de udbyttede klasser (Nilsén 1996). For alle andre end forfatteren selv, er det nok rimeligt klart, at denne teori er marxistisk. For mange læsere er det nok også klart, at Nilsén låner sit teoriapparat specifikt fra Gregor (György) Lukács' læsning af Karl Marx og Friedrich Engels' analyse af den tyske ideologi i tiden op til første verdenskrig. Det er Nilsén tydeligvis ikke selv opmærksom på. Han forholder sig ikke til andre marxisters veludviklede kritik af Lukács som urealistisk (Edam 1997: 78f) eller empirisk utroværdig (Abercrombie, Turner & Hill 1980, in toto), endsige til den veludviklede kritik af marxistisk teori i resten af akademiet. Nilsén forklarer heller ikke, hvordan han kan bruge Marx og Engels' analyser af det industrielle, borgerligt kapitalistiske Tyskland på et samfund, hvis økonomi snarere var et landbrugsbaseret slave-samfund med *militärische Demokratie*, når Marx forudsætter, at økonomien er basis for enhver ideologisk overbygning. I ethvert historisk perspektiv er det nok urimeligt at tro, at den nationalisme, der opstod i det sene 1800-tals Europa er meget relevant for en forståelse af vikingetidens samfund. Nilséns artikel er primært bemærkelsesværdig som eksempel på en arkæolog, der har accepteret en ekstrem teoretiske

position, uden selv at opdage dette, og uden at gøre sig selv klart, hvilke begrænsninger denne teori har.

Paul Bahn kan derimod illustrere risikoen for selvmodsigelser. I *The Cambridge Illustrated history of archaeology* angriber Bahn i skarpe vendinger marxistiske arkæologer for at gøre arkæologien politisk. Han hævder, at politisk stillingstagen er en glidebane, og kræver hånligt, at marxisterne forklarer, hvorfor marxistiske sympatier er acceptable, hvis nazistiske sympatier ikke er (Bahn 1996: 293). Det kan enhver marxist rimeligvis gøre, men det interessante er, at Bahn ikke stiller samme krav til sin egen tekst. Senere i samme bog erklærer Bahn, at arkæologien altid er politisk, og at vi må tage stilling imod kolonialismens historieforfalskning, til fordel for de tidligere koloniers kamp for frihed og værdighed (Bahn 1996: 364). Når Bahn kritiserer marxisme er hans ideal altså en apolitisk arkæologi, når han kritiserer nationalisme en politisk arkæologi. Hvis Bahn skulle undgå denne selvmodsigelse, måtte han nok erklære, om han er apolitisk *eller* antikolonialistisk – og hvorfor.

Det er ganske tankevækkende, at disse to teoretisk forvirrede tekster er skrevet i Sverige og England. Selvom vi i Danmark typisk tilkender svenske og engelske arkæologer mere teoriinteresse, end vi selv har, illustrerer eksemplerne, at også de ofte er teoretisk uafklarede.

Der noget arkæologi, vi ikke kan skrive godt uden eksplicit teori. Jeg skal derfor præsentere forskellige synspunkter på, hvor meget teori vi behøver.

Teori som fokus

For nogle år siden besøgte den britiske arkæolog Matthew Johnson København. Johnson plæderede dengang for én ekstrem tilgang til teori. Han hævdede, at hvis hans studerede for eksempel ønskede at bruge Michel Foucaults teorier, spurgte han, om de havde læst hele Foucaults forfatterskab; havde de det, spurgte Johnson, om de havde sat sig ind i Jacques Derridas kritik af Foucault. Foucaults samlede forfatterskab fylder vel mellem otte og tolv hylde-meter, afhængigt af udgaver, og cirka en tredjedel af det findes kun på fransk. Inden for de formelle rammer af en dansk universitetsuddannelse ville man ikke have tid til at læse så meget litteratur, eller mulighed for at

opgive det, før ph.d.en. Man kan rimeligvis skrive et kandidatspeciale på filosofi, uden at læse så meget litteratur, og bestemt uden at læse så meget Foucault.

En af de skandinaviske arkæologer, der tydeligst deler Johnsons tilgang, er Brit Solli. Solli forsvarer i sin bog *Narratives on Veøy* netop Foucault, ved at vise, at meget af den arkæologiske Foucaultkritik ikke rammer de originale arbejder, men de arkæologer, der efter Sollis mening ikke har sat sig godt nok ind i Foucault. Hendes primære kritikofre er Michael Shanks og Chris Tilley, som blandt andet hævder at trække både på Derrida og Foucault; havde de sat sig ind i Derridas kritik af Foucault, og i Foucaults svar, ville de vide, at hverken Derrida eller Foucault kunne acceptere denne syntese. For Solli er denne observation tilstrækkelig til at afvise Shanks & Tilley. Deres brug af Foucault er ikke Foucaults brug af Foucault, og derfor ikke troværdig (for Solli). For Solli er det vigtigste mål med at læse Foucault, at forstå netop Foucault, og især den sene Foucault, som revurderede nogle af den tidlige Foucaults teser (Solli 1997: 1ff).

Teori som redskab

På TAG Durham (2009) præsenterede hovedværten John Chapman det modsatte syn på teori, den teoretiske værktøjskasse. Chapman hævder, at en række teoretiske begreber er så veletablerede og velforståede, at vi kan bruge dem uden litteraturhenvisninger. Værktøjskasetilgangen er vist oprindeligt udviklet af Nealon & Giroux (2003), men det er måske meget passende, at Chapman præsenterede idéen uden litteraturhenvisninger. I Chapmans egne værker finder vi begreber som "gender" og "hexis" brugt på netop denne måde (se fx Champan & Gaydarska 2007). Chapman forventer, at vi som veluddannede læsere ved, hvorfor han bruger "gender" i stedet for "sex" i kønsdiskussioner, og at vi ved, hvad en hexis er – eller at vi kan slå det op, inden vi går videre.

Jeg har tre problemer med denne værktøjskasetilgang, to pragmatiske og én etisk:

For det første er mange teoretiske begreber tvetydige: vi kan næppe bruge "agens" (agency) uden at specificere, om vi bruger Latours og Bjørnar Olsens eller Giddens helt modstridende definitioner, eller bruge "shaman" uden at vælge mellem de mange forskellige, modstridende definitioner, litteraturen tilbyder (sammen-

lign fx Hayden 2003: 48ff, Shikorokorokoff 1935: 61ff, Lewis Williams 1998: 164f).

For det andet sjusker skandinaviske arkæologer med begreberne: jeg kender eksempler på arkæologer, der tror, at en diskurs er en diskussion, at en kritisk analyse er en dekonstruktion. Jeg har set eksempler på skandinaviske arkæologer, der tror, at dekonstruktion er den sidste fase i en konstruktions anvendelse. Det hjælper ikke meget, at læserne kan slå begreberne op, hvis forfatteren bruger dem forkert. Desværre kan jeg også se, at dette ikke er et særligt skandinavisk problem. Briterne, og i stigende grad andre europæere, leverer præcis lige så dårligt gennemarbejdede tekster.

For det tredje er jeg bekymret over den manglende anerkendelse og ansvarlighed, der ligger i modellen. Det er uvederhæftigt at rapportere udgravningsresultater, uden at give læseren kildehenvisninger, der dokumenterer, at de omtalte udgravninger faktisk har fundet sted, at resultaterne er korrekt refereret, og lader læseren kontrollere, hvilke problemer og forbehold, udgraverne rapporterede. Det er også utaknemmeligt over for de arkæologer, der bruger år af deres arbejdsliv på udgravninger. Det er lige så uvederhæftigt og utaknemmeligt at rapportere resultaterne af teoretiske arbejder, uden at give læseren mulighed for at læse de oprindelige argumenter. Nilséns artikel (ovenfor) illustrerer, hvor let konklusioner, der måske er troværdige i deres oprindelige kontekst (Berlin 1900), kan overføres til helt andre kontekster, hvor deres relevant er tvivlsom (Birka 900).

Teori nok, for nu

Jeg har skitseret to positioner som Skylla og Charybdis: vi kan vie hele vores live til at læse rundt om én teoretiker (og håbe, at vi valgte rigtigt første gang), eller vi kan forkaste al teoretisk litteratur og klare os med begreber, vi tror alle ved, hvad betyder. Der er selvfølgelig en mellemvej, måske bedst skitseret af Ing-Marie Back Danielsson og Mark P. Leone:

Back Danielsson bemærker i sin afhandling, at hun kunne have viet hele teksten til teori, men at hun også gerne ville have plads til noget arkæologi (Back Danielsson 2007: 26). Eftersom hendes tekst er et formelt, akademisk arbejde (en ph.d.-afhandling), var hun naturligvis begrænset af tid og sidetal. Det gælder

reelt for næsten alt, hvad vi skriver, fra de førsteårs-studerendes afleveringer over tidsskriftartikler til bøger, der skal kunne være i ét bind. Ingen tekst er uendelig, og vi må for hver tekst vurdere, hvor meget af den begrænsede plads, vi vil vie til teori.

Leone fremhæver til gengæld, at han gennem hele sit arbejdsliv har trukket på de samme teoretikere, først og fremmest Marx og Foucault. Han argumenterer for den teoretiske integritet, der ligger i, at bruge de samme teorier, både når dette falder let, og når det ikke gør (Leone 2010: 15). Mere konkret bruger Leone samme teoriapparat i sine akademiske analyser, i sin formidling, og i sine refleksioner over arkæologiens rolle i samfundet. Det, jeg her vil tage fra Leone, er den erkendelse, at et teoretisk standpunkt kan udvikles over et helt forfatterskab. Ligesom Back Danielsson, og alle andre, kan Leone kun få plads til ganske lidt teori i hver tekst, men over fire årtiers forfatterskab er det lykkedes ham at belyse sine ynglingsteoretikers arkæologiske relevans ganske bredt. Arkæologens teoretiske og faglige udvikling er ikke slut med specialet, ph.d.en eller den seneste artikel.

Hvad så?

Vi har ikke brug for flere uoriginale referater af Latour eller af andre koryfæer. I enhver arkæologisk tekst kan vi, som læsere (kollegaer, censorer, vejledere, fagfællebedømmere...) med rimelighed forlange, at teori-

afsnittet er relevant, og præcis præsenterer den teori, der er nødvendig for at forstå tekstens argument, i en overskuelig, kort form. Det gælder for teori, som for empiri, at meget kan opsummeres med henvisninger. I stedet for at genfortælle Latours analyser af hotelnøglehængerens rolle som materiel påmindelse, kan forfatteren forvente, at læseren slår referencen op. I stedet for at opsummere Marx og Engels, kan forfatteren henvide til de udmærkede introduktioner, der allerede eksisterer.

Til gengæld mener jeg, at vi med rimelighed kan forlange, at alle arkæologer reflekterer over, hvor deres begreber kommer fra: det kræver kun én sætning at vise læseren, at Nilséns ideologibegreb er Lukácsiansk, at Bahns antikoloniale kritik er politisk. Det kræver kun én henvisning i et givet værk, at gøre læseren opmærksom på, at alt dette er diskuteret indgående andetsteds. Ingen tekst er en ø, og det er fuldt ud rimeligt at tilsidesætte uvæsentlige teoridiskussioner, ganske som vi tilsidesætter uvæsentlige metode-diskussioner eller udgravningsresultater, der er irrelevante for den nærværende tekst.

Litteratur

- Abercrombie, N. Hill, S. & Turner, B. S. 1980
The dominant ideology thesis
George Allen & Unwin, London, Boston & Sydney.
- Bahn, P. 1996
Cambridge illustrated history of archaeology
Cambridge University Press, Cambridge.
- Back Danielson, I.-M. 2007
Masking moments: the transformation of bodies and in late Iron Age Scandinavia
Stockholm Univiersitet, Stockholm.
- Chapman, J. & Gaydarska, B. 2007
Parts and wholes: fragmentation in prehistoric contexts
Oxbow books, Oxford.
- Elam, D. 1997
Feminism and the post-modern: theory's romance
i Belsey, C. & Moore, J. (red.): *The feminist reader: essays in gender and the politics of literary criticism, second edition*. Blackwell, Malden, MA.
Redigeret udvalg af Elam, D. 1992: *Romancing the post-modern*, Routlegde.
- Haraway, D. J. 1984
A manifesto for cyborgs
i Haraway, D. J. 1991: *Simians, cyborgs and women: the reinvention of nature*
Free Association Books, London.
- Hayden, B. 2003
Shamans, sorcerers and saints: a prehistory of religion
Smithsonian Books, Washington DC.
- Leone, M. P. 2010
Critical historical archaeology
Left Coast Press, Walnut Creek, CA.
- Lewis Williams, H. D. 1998
Wrestling with analogy: a methodological dilemma in Upper Palaeolithic art research
i Whitley, D. (red): *reader in archaeological theory: post-processual and cognitive approaches*.
- Nealon, J. T. & Giroux, S. S. 2003
The theory toolbox: critical concepts for the humanities, arts and sciences
Rowman & Littlefield, Lanham, Boulder, New York, Toronto & Oxford.
- Nilsén, G. 1996
Blixtgudens Tors ringar ur en arkeologisk belysning
i Renck, A. M & Stensköld, E. (eds.): *Aktuel Arkeologi V, Stockholm Archaeological reports 30*, Stockholm.
- Shanks, M. & Webmore, M. 2013
A political economy of visual media in archaeology
i Bonde, S. & Houston, S. (red.): *Re-presenting the past: archaeology through text and image, Joukowski Institute publications 2*.
Joukowskiinstituttet, Brown University, New York & Oxbow, Oxford & Oakville.
- Shikorokorokoff, S, 1935
Shamanism in general
i Znamenski, A. A. (red.) 2004: *Shamanism, critical concepts in sociology, Bind 1*, Routledge Curzon, Taylor & Francis group, London & New York.
- Solli, B. 1996
Narratives on Veøy: an investigation into the poetics and scientifics of archaeology
Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Wylie, A. 2002
Thinking from things: Essays in the philosophy of archaeology
University of California Press, University of California, Berkeley, Los Angeles & London.

Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift der søger at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt. Her kan både arkæologisk faglige og fagpolitiske emner behandles og debatteres.

Skriv til Arkæologisk Forum:

Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag. Kontakt redaktionen, og få råd og vink om indhold, læsere, formaliteter, deadlines m.v.

Fagfællebedømmelse:

Generelt bliver tekster i Arkæologisk Forum fagfællebedømt. Fagfællebedømte artikler er markeret med en stjerne (*) ved forfatternavnet.

Kontakt:

redaktion@archaeology.dk
www.archaeology.dk

© Forfatterne og Arkæologisk Forum.

Artikler, indlæg og billeder må ikke mangfoldiggøres i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen.

Redaktion:

Mette Palm (ansv. redaktør)
Jette Rostock
Bo Jensen
Anna Beck
Ole Thirup Kastholm
Signe Lützu Pedersen
Susanne Klausholm Dolleris
Marie Lenander

Udgiver:

Foreningen af Fagarkæologer – FaF

Forsidebillede:

Pressefoto fra Historien om Danmark - Vikingetiden.

Foto: Thomas Roger Heinrichsen©

Tryk og oplag:

Museum Vestsjælland trykker 250 stk.

Arkæologisk Forum udkommer:

maj og november

Abonnement og løssalg private:

175,- kr. årligt (2 numre)

87,50 kr. pr. nummer

ISSN 1399-5545

Foreningen af
Fagarkæologer
faf@archaeology.dk
www.archaeology.dk

Nr. 36
2016

Arkæologisk Forum